

Неда Н. Стефановић¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департман за србистику

<https://orcid.org/0009-0007-3025-6903>

НУЛТА И ИСКАЗАНА АНАФОРСКА ЗАМЕНИЦА СА КОМПЛЕМЕНТАРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У овом раду бавићемо се врстом анафорске заменице која се назива комплементарном, а која се јавља у реченицама са пропорционалним квантификатором који повлачи претпоставке наниже (*downward monotone proportional quantifier*), и која је специфична по томе што се не односи на скуп референата који је поменуто у претходном дискурсу, већ на њему комплементаран скуп (на пример: „Мало запослених се појавило на састанку. Завршавали су друге обавезе.”). Реченице које су предмет нашег истраживања садрже квантификатор *мало* (*few*), који је најчешће истраживан на материјалу других језика, као и квантификатор *не сви* (*not all*), о чијем су статусу окидача комплементарне анафоре мишљења подељена. О употреби и процесуирању ове врсте анафоре постоје различите теорије, од којих једне заговарају реферисање на максимални скуп (унију поменутог и њему комплементарног скупа) са не-максималним значењем комплементарне анафоре, док друге заговарају директно упућивање на скуп комплемената као објашњење ове појаве. Хипотеза чије је истраживање започето пилот-упитником у овом раду јесте да је теже доделити комплементарно значење исказаној него нултој анафорској заменици. Циљ овог истраживања јесте анализа статуса комплементарне анафоре у српском језику, те анализа неуједначености у реферисању нултом и исказаном заменицом, која је значајна како за разумевање процесуирања комплементарног значења, тако и за разумевање карактеристика исказане и нулте анафорске заменице и разрешења анафоре у ширем смислу.

Кључне речи: комплементарна анафора, нулта заменица, исказана заменица, српски језик

Увод

Комплементарна анафора представља врсту индиректне анафоре (KING, LUIS 2021). У овој врсти индиректне анафоре, плурална анафорска заменица не реферише на скуп референата поменутих у претходном дискурсу, већ на њему комплементаран скуп (в. пример 1).

(1) *Мало зајослених се појавило на састанку. Завршавали су друге обавезе.*

Овакво реферисање могуће је захваљујући постојању квантификатора попут *мало*, *врло мало*, *не сви*, *нико од*, уз додатно ограничење да се реферисање на комплементарни скуп остварује онда када разрешење анафоре у смеру референата поменутих у дискурсу доводи до контрадикције (ŠMIT i dr. 2017: 217). Ова необична врста индиректног упућивања довела је до подељених мишљења у литера-

¹ stefanovicneda@gmail.com

тури. Једни аутори сматрају да се анафорска заменица заиста разрешава у смеру комплементарног скупа (в. NOUVEN 2003, према: ŠMIT i dr. 2017: 217). Други, пак, сматрају да се анафорска заменица разрешава у смеру максималног скупа, односно уније поменутих и комплементарних референата, захваљујући могућности „траљавог” (*sloppy*), не-максималног значења плуралних одређених израза, односно могућности да реченица „Војници су издржали напад” (*The soldiers withstood the attack*) не мора нужно да значи „сви војници” (KOTЕК 2008: 47). У том случају, у горенаведеном примеру би се друга реченица односила на запослене генерално, а не-максимално значење би омогућило да се реферисање сведе на оне који нису присуствовали састанку.

Сматрамо да је комплементарна анафора могућа у српском језику, иако није очекивана потпуна прихватљивост оваквих конструкција. Међутим, у постојећој литератури нисмо наишли на контролисано упоређивање комплементарне анафоре постигнуте нултом и исказаном заменицом, иако анафорско реферисање у ширем смислу овим двама облицима заменице често носи значајне разлике (ROKAFIGUERA, BEL 2025).

Претпоставка коју сматрамо да је потребно истражити јесте та да је комплементарно читање анафоре теже остварити коришћењем исказане него нулте заменице, премда нисмо очекивали разлику која би учинила реферисање исказаном заменицом потпуно неприхватљивим, или реферисање нултом идеално прихватљивим. У овом раду, испитивање датих претпоставки започето је пилот-упитником. Резултатима пилот-истраживања потврђено је постојање разлике између могућности анафорског реферисања на комплементарни скуп нултом и исказаном заменицом.

Већа прихватљивост реферисања на комплементарни скуп уз помоћ нулте него уз помоћ исказане заменице може бити значајна за разумевање анафоре из више углова. Најпре, ову разлику можемо сагледати из угла различитих објашњења реферисања овом врстом анафоре: на комплементарни или максимални скуп, уз отварање могућности да маркираност исказане заменице иде у прилог идеји о максималном скупу, јер је нулта заменица потенцијално погоднија за реферисање које је генерализовано. Осим тога, мања прихватљивост реферисања на комплементарни скуп уз помоћ исказане анафорске заменице може нам пружити бољи увид у својства која јој се иначе приписују: склоност мање салијентном од могућих кореферената, која се овде не показује тачном, те потреба за маркираношћу референта која би учинила исказивање заменице релевантним, која је адекватнија за објашњење ове ситуације.

Рад је организован на следећи начин. У другом одељку представимо теоријску подлогу за истраживање комплементарне, нулте и исказане анафорске заменице у српском језику, те објаснити методологију пилот-упитника који смо спровели. У трећем одељку изложићемо резултате пилот-истраживања које смо спровели, и истаћи на шта ови резултати указују, који су могући недостаци спроведеног пилот-истраживања, те на које би све начине будућа истраживања могла подробније размотрити овај предмет. У четвртном одељку бавићемо се значајем и теоријским импликацијама резултата и увида на које указује спроведено пилот-истраживање.

Пети одељак представљаће закључак.

Теоријско-методолошке поставке

У овом делу рада изложићемо подлогу овог истраживања: постојећа теоријска промишљања о анафорском кореферисању нултом и исказаном заменицом уопште, како и о конкретном типу анафоре који представља предмет нашег истраживања; те методолошке приступе који се начелно користе за испитивање овог феномена, и објашњење приступа који смо одабрали за истраживање ове врсте кореферисања у српском језику. Кроз обликовање пилот-упитника покушали смо да дођемо до примарних одговора о позицији и могућностима употребе комплементарне анафоре изражене нултом и исказаном заменицом код говорника српског језика, како бисмо ове одговоре ставили у шири контекст теорија кореферисања и дали свој допринос.

Преглед постојеће литературе

Кореферисање представља једно од основних метода постизања кохерентности у дискурсу (HOBBS 1979). Анафорско кореферисање, и *разрешење анафоре* које подразумева проналажење одговарајућег кореферента, представљају значајна питања чије нам разумевање омогућава бољу слику о процесуирању језика уопште, а што је једно од најзначајнијих лингвистичких проблема. Анафора је релација између анафорског елемента и антецедента, при чему интерпретација заменице зависи од антецедента (HADLSTON, PULUM 2002: 1453).

Анафорски елемент најчешће је лична заменица, и то нулта или исказана у *pro-drop* језицима попут српског, који дозвољавају испуштање субјекатске заменице. Осим личне, анафорску улогу може имати и показна заменица (TRNAVAC 2013), и друге именске речи (KING, LUIS 2021). Поред тога, анафора не мора да реферише искључиво на именске речи које су јасно наглашене у дискурсу. Постоји, на пример, и дискурсна анафора (DIPER, ZINSMAJSTER 2019), којом се реферише на део реченице, читаву реченицу, или шири дискурсни сегмент.

Анафорско реферисање са комплементарним значењем у буквалном смислу проналазимо у коришћењу израза попут *и груји*, *и остали*, којима се пажња читалаца враћа на претходно поменути скуп, како би се директно реферисало на скуп који је њему комплементаран (AKAGI, URSINI 2011; MITIĆ, STEFANOVIĆ 2023). Међутим, термином *комплементарна анафора* обично се упућује на врсту анафоре о каквој је овде реч, којом се на комплементарни скуп реферише индиректно (KING, LUIS 2021). О комплементарној анафори говоримо онда када користимо личну заменицу, као код обичне, стандардне врсте анафоре, али очекујемо да, на основу контекста, и уз помоћ других реченичних елемената који потпомажу стварање асоцијативних веза, разрешење анафоре буде у смеру скупа референата који је комплементаран скупу поменутом у дискурсу (ŠMIT i dr. 2017). Ова врста анафоре истраживана је у различитим језицима, попут енглеског (KOTTEK 2008), немачког (SEJLOR 2007a), шведског (HEJNAT, KLINGVAL 2018), шпанског (ZULAIKA-HERNANDEZ 2018), премда коначно и потпуно објашњење овог процеса још увек није доступно.

Елементи који утичу на стварање асоцијација о комплементарном скупу јесу квантификаторски елементи, и то они који „повлаче наниже” (*downward entailing*), попут *мало*, *врло мало*, *нико од*, и слично. За разлику од квантификатора попут *много*, *већина* и слично, који „повлаче навише” (*upward entailing*), и код којих истинитост нечега у подскупу „повлачи” да то важи и за надскуп (*Много деце сања леје снове* повлачи да: *Много деце сања*), код квантификатора који су значајни за комплементарну анафору оно што важи за надскуп важи и за подскуп (*Мало деце сања повлачи да такође важи да: Мало деце сања леје снове*) (ŠMIT i dr. 2017, LAPALAJNEN, HEJNAT 2022). Поред тога што је важно да повлаче наниже, за комплементарну анафору је важно и да ови квантификацијски изрази буду пропорционални, а не кардинални, те је могуће извести комплементарно значење уз квантификатор *мање од x% од y*, а није уз квантификатор *мање од x y-а* (SEJLER 2007). У нашем пилот-истраживању, коришћени су квантификацијски изрази *мало* и *не сви*. Квантификатор *мало* је најчешће коришћен као пример у досадашњим истраживањима и истраживан на материјалу различитих језика. Са друге стране, квантификатор *не сви* се у једном делу литературе не помиње међу примерима за квантификаторе, у другом делу литературе се сматра да, због исказане негације, представља снажнији окидач за комплементарну анафору, који дозвољава чак и да се након њега изразом „остали” реферише на скуп поменутих референата (ŠMIT i dr. 2017: 222), а јављају се и претпоставке, које ипак нису даље разрађене, да квантификатор *не сви* заправо не представља окидач за комплементарну анафору (SEJLOR 2007b).

Овакви квантификатори, који се називају и „негативним квантификаторима”, представљају услов да реферисање на комплементарни скуп постане могуће. Осим тога, у литератури се назначавала и да се разрешење у смеру комплементарног скупа ипак дешава само уколико би реферисање на скуп који је поменут учинило реченицу нелогичном и бесмисленом (ŠMIT i dr. 2017: 217).

У литератури су мишљења о објашњењу овог феномена подељена. Једни аутори сматрају да се анафорска заменица заиста разрешава у смеру комплементарног скупа (в. NOUVEN 2003, према: ŠMIT i dr. 2017: 217). Упућивање на комплементарни скуп се узима као емпиријска чињеница, те се истражује које карактеристике квантификатора и контекста омогућавају или представљају окидаче за овакво реферисање. Други аутори, пак, сматрају да се анафорска заменица разрешава у смеру максималног скупа, односно уније поменутих и комплементарних референата, захваљујући могућности „траљавог” (*sloppy*), не-максималног значења плуралних одређених израза (KOTЕК 2008).

Комплементарна анафора у српском језику није подробније истраживана, колико је нама познато, осим истраживања којима је потвђено да су услови за њено појављивање слични условима у енглеском језику. У примерима којима је потврђено постојање комплементарне анафоре у српском језику, ипак, за реферисање на комплементарни скуп коришћена је исказана, а за реферисање на скуп поменутих референата нулта заменица, те није било могуће у потпуности упоредити ова два начина анафорског реферисања (LAPALAJNEN, HEJNAT 2022).

Реферисање нултом и исказаном анафорском заменицом у ширем смислу често носи значајне разлике. Када је реч о амбигвитетној анафори, где постоји мо-

гућност директног реферисања на више потенцијалних референата, избор између нулте и исказане заменице често помаже у разрешењу. Устаљено је мишљење да се нулта заменица разрешава у смеру салијентнијег референта, а исказана у смеру мање салијентног (ROKAFIGUERA, BEL 2025). Осим тога, исказана заменица означава референта за степен когнитивно удаљенијег на скали когнитивне блискости (ARIJEL 1988), те је нешто маркиранија, и може носити обележје контрастивности (AMARAL, ŠVENTER 2005: 116). Маркираност исказане заменице се, у различитим контекстима, може објаснити на различите начине (STEFANOVIĆ 2024; MITIĆ, STEFANOVIĆ 2025). Нулта анафорска заменица, са друге стране, може имати значење које је више генерализовано, због чега је у неким језицима изражена само склоност исказане амбигвитетне директне анафорске заменице ка разрешењу у смеру мање салијентног референта, док нулта заменица не показује посебне склоности, те показује већу прилагодљивост (ČAMORO 2018).

Методологија истраживања

Истраживање разлике између могућности реферисања на комплементарни скуп употребом нулте и исказане анафорске заменице у српском језику започето је пилот-упитником. Учествовало је 5 испитаника, старости између 20 и 23 године, са територије југоисточне Србије. Састојало се из укупно 96 циљних примера и исто толико филера. Пилот-истраживање је спроведено онлајн, путем Гугл упитника, и састојало се из два дела. У првом делу упитника, испитаници су на Ликертовој скали оцењивали прихватљивост примера који се састоје од две реченице: прве која садржи квантификатор *мало* или *не сви*, и друге која садржи нулту или исказану анафору са комплементарним значењем, односно, која је формулисана тако да је очекивано да разрешење анафоре у смеру скупа поменутих референата доведе до једне врсте контрадикције (в. пример 2).

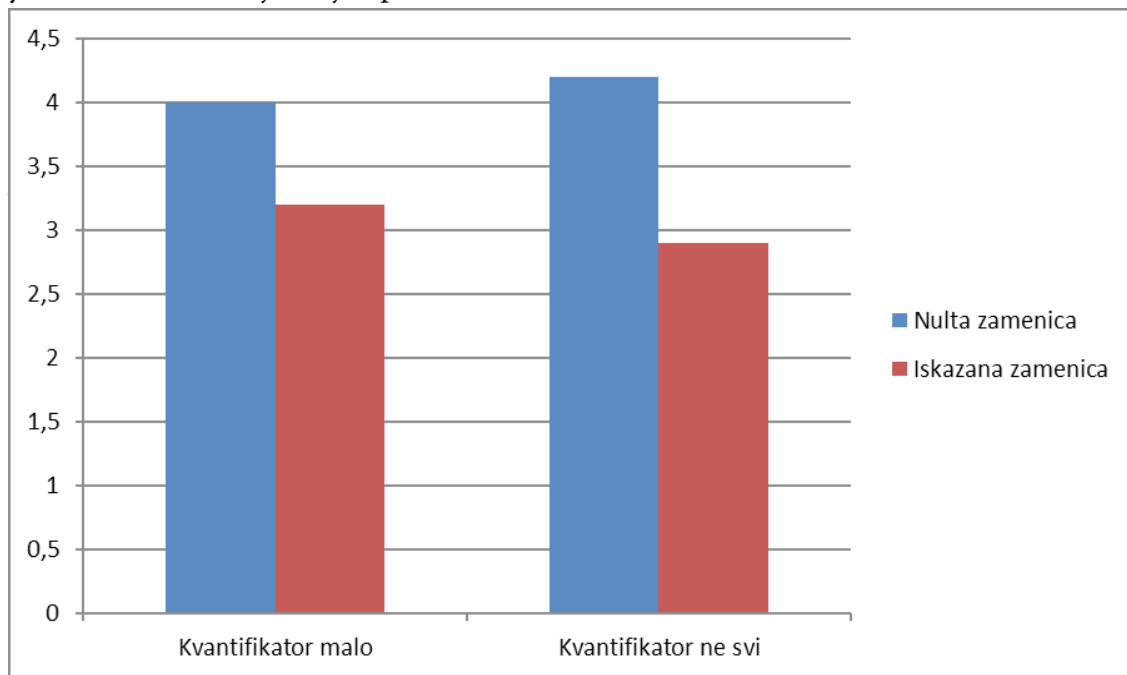
(2) *Мало деце је јело ђорџу. Ијрали су се и бацали је около.*

У другом делу истраживања, испитаници су одговарали на питање на кога се односи друга реченица, где су међу понуђеним одговорима били скуп поменутих референата, комплементарни скуп, максимални скуп (који су испитаницима појашњени кроз појединачне реченице, на пример: деца која су јела торту, деца која нису јела торту, сва деца), и опцију да реченица нема смисла. Овим смо желели да утврдимо да је комплементарно значење постигнуто код говорника српског језика. Статистичка анализа резултата није спроведена, будући да се ради о пилот-истраживању које не носи статистички значајне резултате по себи. Међутим, добијена је потврда да постоји одређени степен разлике између прихватљивости реферисања на референтни и комплементарни скуп уз помоћ нулте и исказане заменице, као што је очекивано, те су добијене значајне смернице за даље нијансирање примера које би омогућило подробније и јасније доказивање и испитивање ове разлике.

Анализа резултата пилот-истраживања

Резултати пилот-упитника показали су да постоји извесна разлика у прихватљивости реферисања на комплементарни скуп уз помоћ нулте и исказане анафорске заменице. Као што смо споменули, нисмо очекивали разлику која би учинила реферисање нултом заменицом на комплементарни скуп идеално прихватљивим,

а реферисање исказаном неприхватљивим, али, очекивали смо да се покаже постојање извесне разлике, која би у даљем истраживању и са додатним контролисањем услова могла да се јасније прикаже и докаже.

Графички приказ 1. *Графички приказ разрешења комплементарне нулте и анафорске заменице*

Други део упитника само нам је доследно потврдио да су испитаници заиста извели комплементарно значење из примера које су оцењивали. Оваква врста додатног увида била је значајна за наше пилот-истраживање из неколико разлога. Најпре, утврдили смо да примери успешно доводе до контрадикције у случају разрешења према скуп поменутих референата, и да их за даље истраживање није потребно у том смислу дорађивати. Ипак, за поједине примере јављало се до 20% одговора са разрешењем у смеру скупа поменутих референата, максималног скуп или одговора да реченица нема смисла. Одговоре да реченица нема смисла добијали смо искључиво у комбинацији квантификатора *не сви* и исказане анафорске заменице. Реферисање на максимални или скуп поменутих референата чешће се јавља у примерима са исказаном него са нултом заменицом, што може значити да би оцене у првом делу за исте примере биле још додатно ниже од примера са нултом заменицом да није дошло до могућег реферисања на максимални скуп или на скуп референата поменутих у дискурсу. Ови одговори не утичу значајно на општу слику и просек у процесу разрешења, те због тога нису засебно приказани и анализирани, али нам дају значајне смернице за даље истраживање.

Дискусија

Резултати пилот-истраживања потврдили су да је у српском језику могућа комплементарна анафора, као и да постоји разлика у прихватљивости нулте и исказане анафорске заменица са комплементарним значењем. На истраживање ове

разлике нисмо наишли у литератури, а сматрамо да може бити плодносно и за боље разумевање комплементарне анафоре, и процеса разумевања значења који омогућава феномене попут овог, као и карактеристика нулте и исказане заменице у анафорском реферисању у ширем смислу, и процесуирања дискурских информација повезаних са могућношћу кореферисања.

Разлика између прихватљивости нулте и исказане заменице са комплементарним значењем очигледнија је у примерима са квантификатором *не сви* него у оним са квантификатором *мало*. И ова разлика може бити од значаја за разумевање комплементарне анафоре. Као што смо поменули, у литератури има помена о томе да квантификатор *не сви* заправо не представља окидач за комплементарну анафору (SEJLER 2007b), премда се чини да су овакви ставови напуштени без даљег разрађивања. Важније је то што је у литератури примећено да квантификатор *не сви* може представљати снажнији окидач за квалитативну анафору од квантификатора који не садрже исказану негацију (ŠMIT i dr. 2017: 222). Наше интуиције о ситуацији у српском језику, као и резултати пилот-истраживања, говоре у прилог томе. Исказана негација у квантификатору омогућава да се реченица доживи као негативна, што појачава свест о афирмативном значењу које се односи на комплементарни скуп. О разлозима за мању прихватљивост исказане заменице у овим реченицама не можемо говорити са сигурношћу без додатног даљег истраживања, али наше претпоставке, као што ћемо изложити у наставку дискусије о резултатима, иду у смеру значаја маркираности исказане заменице, веће могућности генерализованог значења код нулте заменице, те специфичних менталних представа које изазива врста квантификацијских израза о којима је реч.

За исказану заменицу, употребљену за остваривање директне анафоре која има више могућих антецедената, важи мишљење да је склонија разрешењу у смеру мање салијентног од доступних антецедената (ROKAFIGUERA, BEL 2025). Будући да је реферисање исказаном заменицом на комплементарни скуп ниже оцењено, то би могло да значи да ова склоност не важи у случају индиректне анафоре, или да је комплементарни скуп заправо салијентнији у односу на скуп поменутих референата у контекстима као што су они који су предмет овог истраживања. И једна и друга могућност носе значајне теоријске импликације: да је потребно даље истражити темељна својства реферисања исказаном заменицом, а тиме и процеса кореферисања уопште, разрешавања амбигвитета, и скаларне природе статуса дискурских елемената; те да је потребно ближе проучити значење квантификатора, и менталне репрезентације семантичког слоја исказа.

Статус исказане заменице нарочито је занимљив у контексту комплементарне анафоре јер се ова заменица на скали когнитивне доступности (ARIJEL 1988) налази између нулте анафорске заменице, с једне стране, која означава когнитивно блискијег референта, те демонстративне заменице (*овај*), с друге стране, која означава референта нешто когнитивно удаљенијег од оног на ког се реферише исказаном личном заменицом. Ипак, чини се да је и нултом и демонстративном заменицом прихватљивије изразити комплементарно значење него исказаном личном заменицом (уп.: „Мало запослених је било на састанку. Завршавали су друге обавезе”, и „Мало запослених је било на састанку. Ови су завршавали друге обавезе”, у одно-

су на: „Мало запослених је било на састанку. Они су завршавали друге обавезе”). Чини се да демонстративна заменица задржава део свог егзофоричног, показног значења, те због тога носи и обележје колоквијалности, чак пејоративности, и да зато излази из оквира чисто дискурсних фактора и питања салијентности: рекли бисмо да она задржава, и у дискурсу, показно реферисање у менталном простору на „оне друге”. Нулта заменица, пак, има најмање показно значење, будући да се она знатно ређе користи у егзофоричном реферисању од исказане и демонстративне; те је због тога потенцијално погоднија за генерализовано значење и упућивање на максимални скуп, на шта ћемо се вратити у наставку. Исказана заменица се налази између, и сматрамо да она садржи обележје маркираности које је потребно оправдати како би њено значење било прихваћено, што ћемо такође додатно објаснити у наставку, а што контекст комплементарне анафоре донекле онемогућава.

У вези са показним значењем, важно је напоменути и то да је компонента демонстративности код исказане заменице потенцијални разлог зашто реченице које је садрже нису још ниже оцењене, и доведене до неприхватљивости. Иако сматрамо да реферисање исказаном заменицом доводи до сукоба тежњи, јер дискурсни фактори наводе на разрешење у смеру скупа поменутих референата, а значење реченице захтева разрешење у смеру комплементарног скупа, исказана заменица ипак успева да задржи извесни степен прихватљивости код говорника. Верујемо да разлог може лежати у могућности да испитаници припишу претходном дискурсу који није доступан, или контексту који им није познат, разлоге које би учинили комплементарни скуп подеснијим кореферентом. На пример, испитаник може замислити ситуацију у којој би референти били присутни у реалности, те би се на њих могло упућивати егзофорично, или контекст у ком би комплементарни скуп био претходно помињан или на неки други начин присутан у заједничком знању и подеснији кореферент. Контролисање ових услова може бити једна од смерница за даље истраживање.

У будућим истраживањима, при формулисању примера, било би добро обратити пажњу на стварање контекста у ком би се у потпуности смањила могућност показног значења исказане заменице, те претпоставка о додатно спецификованом положају референата у претходном дискурсу који није доступан. Поред тога, додатним поређењем реченица са комплементарном анафором, с једне стране, и реченица са анафорском заменицом којом се може упућивати и на скуп поменутих референата као и на комплементарни скуп, с друге стране, добили бисмо јаснији увид у то да ли је комплементарни скуп заиста салијентнији, или је ипак комплементарно значење могуће само онда када упућивање на скуп поменутих референата доводи до контрадикторности. Такође, праћење времена потребног за разрешење анафоре би нам омогућило додатни увид у потешкоће које изазива разрешење исказане заменице; а нарочито значајне увиде бисмо добили уз помоћ праћења покрета очима (*eye-tracking*). Осим тога, анегдотално је добијен још један податак који може бити од значаја за даље истраживање: неки од испитаника су касније поменули упитник који су испунили, и сећали су се неких од примера као да су садржали директну анафору и квантификатор који повлачи навише (*upward monotone*), односно, као да је пример био „Много деце није јело тарту. Играли су се и бацали је

около.” уместо „Мало деце је јело тарту. Играли су се и бацали је около”. У будућим истраживањима, кроз накнадно постављање питања о прочитаним реченицама са квантификаторима који представљају окидаче за комплементарну анафору, могли би се добити додатни увиди у процес стварања менталне представе о значењском слоју реченице који омогућава остваривање комплементарне анафоре.

Из резултата пилот-упитника и анализе њихове теоријске релевантности можемо донети неколико прелиминарних закључака о исказаној и нултој заменици, комплементарној анафори, и анафори уопште, које су даље значајне за разумевање нашег процесуирања језика. Сматрамо да резултати овог пилот-истраживања, као и карактеристике исказане анафорске заменице у ширем смислу у српском језику, упућују на то да основна карактеристика ове врсте заменице није склоност ка мање салијентном елементу, или оном који је на nižем положају, већ нека врста маркираности која тражи образложење, а које се може пронаћи у контрастивности, промени топица, али и у другим факторима који нису тако значајни на реченичном нивоу (као што је истицање референта у неком имплицитном скупу, наглашавање постојања простора за даље упознавање и когнитивно приближавање референта, и слично), захваљујући жељи саговорника да учини исказ релевантним и настави комуникацију. Према томе, како би исказана заменица са значењем комплементарне анафоре била прихваћена, није потребно само да се превазиђе контрадикторност реферисања на скуп поменутих референата, и да постоји доступност комплементарног скупа, већ је потребно и да се пронађе у чему лежи маркираност, односно релевантност употребе исказане заменице. Због тога сматрамо да су, код реченица са квантификатором *мало*, ниже оцењене реченице са исказаном заменицом: иако је комплементарни скуп мање салијентан јер није поменут, може се рећи да је маркиранији скуп издвојених, малобројних референата, те да се зато ствара осећај да исказана заменица сугерише да се наставак исказа значи „баш они”, и долази до сукоба између те дискурсне тежње, с једне, и значења, с друге стране. У примерима са квантификатором „не сви”, сматрамо да је прихватљивост исказане заменице још нижа управо јер се овим квантификатором истиче негација, и чини салијентнијим комплементарни скуп јер је предикација која се на њега односи афирмативна, али ниједан од скупова не бива маркиран, јер је маркирана само негација максималног скупа, што нам не доноси податке о томе који је скуп већи, а који мањи, између скупа поменутих референата и комплементарног скупа. Због тога је још теже, у овом случају, наћи оправдање за употребу исказане заменице, и оценити реченицу која је садржи високом оценом.

Са друге стране, нулта заменица, као што смо поменули, односи се на когнитивно ближе референте, према скали когнитивне доступности (ARIJEL 1988), али је и удаљенија од показног значења у односу на исказану личну или на демонстративну заменицу. Због тога се може рећи да њено значење може бити уопштеније, јер је мање маркирано. Овакво гледиште може говорити у прилог идеји о реферисању на максимални скуп, будући да, према тој хипотези, комплементарна анафора заправо представља не-максимално (*sloppy*) читање скупа свих референата. Уколико су реченице са нултом комплементарном анафором прихватљивије због могућности уопштенијег реферисања нултом заменицом, то би могло упућивати

на прихватљивост хипотезе о „траљавом“, односно непрецизном (*sloppy*) реферисању на шири скуп. Наравно, ову идеју би требало даље и подробније истражити, те испитати у којој мери би се исто објашњење могло уклопити и у хипотезе које не подразумевају реферисање на максимални скуп.

Уколико би се ова објашњења могућности употребе нулте и исказане заменице са комплементарним значењем потврдила у даљем истраживању, увиди би били од значаја за разумевање анафорског реферисања, а тиме и процесуирања кореферисања и релација у дискурсу уопште. Прелиминарни резултати пилот-истраживања које смо спровели упућују на значај и могућност подробнијег истраживања разлике између анафорског реферисања нултом и исказаном заменицом, бољег разумевања појмова салијентности, маркираности и релевантности, разумевања стварања менталних представа о семантичком слоју реченице, те схватања дискурсних релација, кохерентности и разумевања језика.

Закључак

У овом раду бавили смо се карактеристикама нулте и исказане анафорске заменице у својству комплементарне анафоре, која је специфична по томе што се њоме реферише на скуп који је комплементаран скупу референата поменутих у дискурсу („Мало запослених се појавило на састанку. Завршавали су друге обавезе“). Ова врста анафоре још увек није сасвим истражена, те постоје различите хипотезе о томе како долази до остваривања комплементарног значења, односно, да ли заиста постоји реферисање на комплементарни скуп, или се ради о не-максималном значењу заменице која реферише на максимални скуп (који обухвата и поменуте, и референте из комплементарног скупа).

Нас је занимало какав је статус комплементарне анафоре у српском језику, и то оне изражене нултом, те оне изражене исказаном заменицом. Наша претпоставка била је да су реченице са комплементарном анафором израженом исказаном заменицом мање прихватљиве од оних изражених нултом заменицом. Ову претпоставку тестирали смо пилот-упитником, са примерима у којима су окидачи за комплементарну анафору квантификатори *мало* и *не сви*, од којих један садржи исказану негацију а други не. Резултати су потврдили очекивања: разлика у прихватљивости између нулте и исказане комплементарне анафоре постоји, премда није толико велика да би један тип заменице довео до идеално прихватљиве, а други до потпуно неприхватљиве реченице.

Резултати које смо добили показали су да истраживање разлике у прихватљивости нулте и исказане комплементарне анафорске заменице може бити од значаја и за разумевање извођења комплементарног значења, и за разумевање статуса и карактеристика нулте и исказане заменице са анафорским значењем у ширем смислу. Прелиминарни резултати анализе указују на то да је исказана анафорска заменица карактеристична по потреби за оправдањем маркираности више него по склоности ка мање салијентном кореференту, што може бити значајно за разумевање разрешења амбигвитета и анафоре у ширем смислу, те да је нулта анафорска заменица склонија од исказане генерализованом значењу, што може ићи у прилог хипотези о не-максималном читању реферисања на максимални скуп у случају комплементарне анафоре. Теоријске импликације ових резултата значајне

су за боље разумевање комплементарне анаfore и анаfore у ширем смислу, а тиме и за разумевање процеса стварања менталних представа о реченичном значењу и разумевања кореферисања, дискурсне кохеренције и процесуирања језика.

Цитирана литература

- AMARAL, ŠVENTER 2005: AMARAL, Patricia Matos, Scott A. SCHWENTER. „Contrast and the (Non-)Occurrence of Subject pronouns”. *Selected Proceedings of the 7th Hispanic Linguistics Symposium*, Somerville, MA: Cascadia Proceedings Project, 116–127.
- AKAGI, URSINI 2011: AKAGI, Nobuagi, Francesco-Alessio URSINI. „The Interpretation of Complement Anaphora: the case of The Others”. *Proceedings of Australasian Language Technology Association Workshop*. 131–139.
- ARIJEL 1988: ARIEL, Mira. „Referring and accessibility”. *Journal of Linguistics* 24, 65–87.
- ČAMORO 2018: CHAMORRO, G. „Offline interpretation of subject pronouns by native speakers of Spanish”. *Glossa: a journal of general linguistics* 3(1): 27, 1–16.
- DIPER, ZINSMASJTER 2019: DIPPER, Stefanie, Heike ZEINSMEISTER. „Annotating Discourse Anaphora”. *Proceedings of the Workshop ‘Third Linguistic Annotation Workshop’, LAW III, ACL-IJCNLP*. Suntec, Singapore, 166–169.
- HADLSTON, PULUM 2002: HUDDLESTON, Rodney, Geoffrey K. PULLUM. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: University Press
- HEJNAT, KLINGVAL 2018: HEINAT, Fredrik, Eva KLINGVALL. „Anaphoric Reference to Quantified Expressions in Swedish”. *Journal of Psycholinguistic Research*, Vol. 48, 551–568.
- HOBS 1979: HOBBS, Jerry. „Coherence and coreference”. In: *Cognitive Science*, Vol. 3, Issue 1, January–March 1979, 67–90.
- KING, LUIS 2021: KING, Jeffrey C., Karen S. LEWIS. „Anaphora”. *The Stanford Encyclopedia Of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/anaphora>
- KOTEK 2008: KOTEK, Hadas. „Resolving Complement Anaphora”. *Proceedings of the Second Workshop on Anaphora Resolution*, 41–53.
- LAPALAJNEN, HEJNAT 2022: LAPPALAINEN, Aleksandra, Fredrik HEINAT. „Quantifier focus in Serbian”. *Studii de lingvistica* 12, nr. 2, 41–60.
- MITIĆ, STEFANOVIĆ 2023: MITIĆ, Ivana, Neda Stefanović. „Sličnosti i razlike u upotrebi i značenju izraza *i drugi* / *i ostali* u srpskom jeziku”. *Philologia Mediana* XV, 557–570. [orig.]
- MITIĆ, STEFANOVIĆ 2025: MITIĆ, Ivana, Neda STEFANOVIĆ. „Razrešenje anaforske zamenice u kontekstima sa jednorodnom i dvorodnom imenicom kao mogućim antecedentima”. *Srpski jezik: studije srpske i slovenske* 30(1), 319–333. [orig.]
- NOUVEN 2003: NOUWEN, Rick. „Complement Anaphora and Interpretation”. *Journal of Semantics*, Vol. 20, Issue 1, 73–113.
- ROKAFIGUERA, BEL 2025: ROKAFIGUERA, Nuria de, Aurora BEL. „The interplay between syntax and pragmatics on pronoun resolution in Catalan”. *Glossa: a journal of general linguistics* 10(1). 1–37.
- SEJLER 2007a: SAILER, Manfred. „Complement Anaphora and Negative Polarity Items”. Abstract. <https://user.uni-frankfurt.de/~sailer/papers/sailer-sub11.pdf> (28. 2. 2026)
- SEJLER 2007b: SAILER, Manfred. „Complement Anaphora and Negative Polarity Items”. *Proceedings of Sinn und Bedeutung* 11, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 494–508.
- STEFANOVIĆ 2024: STEFANOVIĆ, Neda. „Distribucija (ko)referišućih imeničkih i zameničkih anaforskih izraza u biografskom tekstu sa jednim referentom”. *Philologia Mediana* XVI, 534–547. [orig.]
- ŠMIT i dr. 2017: SCHMITT, Viola, Edgar ONEA, Friederike BUSH. „Restrictions on complement

anaphora". *Proceedings of SALT* 27: 212–229.

TRNAVAC 2013: TRNAVAC, Radoslava. „Cataphoric use of Serbian impersonal genderless pronouns *ovo, ono, to* in cleft sentences", *Južnoslovenski filolog* 69, 347–365.

ZULAICA-HERNANDEZ 2018: ZULAICA-HERNANDEZ, Iker. „Complement Anaphora in Spanish: Proportional References and Discourse Relations". *Journal of psycholinguistic Research*, Vol. 47, 449–466.

Neda S. Stefanović

NULL AND OVERT COMPLEMENT ANAPHORA IN SERBIAN

Summary

This paper examines a type of anaphora called *complement anaphora*, which appears in sentences containing a downward monotone proportional quantifier, and which is specific because it does not refer to the set of referents mentioned in the previous discourse, but rather to the set of its complements (e.g.: “Few employees came to the meeting. They were doing something else.”). The sentences investigated in this research contain the quantifier *few*, which is the most extensively researched across different languages, as well as the quantifier *not all*, whose complement anaphora trigger status remains somewhat controversial. There are different theories about the usage and processing of this type of anaphora, one of which argues that complement anaphoric pronoun refers to the maximal set (union of the set of mentioned referents and the set of its complements) with non-maximal meaning, while the others argue that complement anaphoric pronoun refers directly to the complement set. The hypothesis examined in this paper, through a pilot-questionnaire, is that assigning completive meaning to an overt anaphoric pronoun is harder than assigning it to a null anaphoric pronoun. The goal of this paper is to analyze the status of complement anaphora in Serbian, as well as to analyze the asymmetry between reference via null and overt pronoun. This asymmetry is important for understanding if the resolution of complement anaphora goes towards the maximal or the complement set, as well as for understanding the differences between null and overt anaphoric reference in a broader sense.

Keywords: complement anaphora, null pronoun, overt pronoun, Serbian language